

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta filozofická
Katedra antropologie

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Práci předložil(a) student(ka): MUDr. Lada Pavlíková

Název práce: Percepce atraktivity lidského obličeje v kontextu stárnutí

Oponent: Daniel Sosna, Ph.D.

Práce Lady Pavlíkové je vymezena klíčovou otázkou: „Jsou teorie obličejové atraktivity, jejichž platnost je již ověřena u mladších jedinců, aplikovatelné v kontextu stárnutí v prostředí postmoderní kultury tak silně glorifikující mládí?“ (s. 10) Aby autorka mohla na tuto otázku odpovědět, vydává se na nelehkou cestu zkoumající lidské představy o kráse, atraktivitě a tělesnosti. Využívá k tomu relevantní metodiku postavenou na kombinaci formálního dotazování spolu s následnou kvantifikací a neformální pozorování a rozhovory. Výsledky studie považuji za zajímavé a obohacující.

Teoretická část práce představuje průřez mnoha rovinami tematiky hodnocení lidského obličeje. Pokrytí literatury se mi jeví jako kvalitní a přesvědčivé. Občasné ukotvení textu ve starších sociálních teoriích chápu jako výsledek pohybu v odlišné diskurzivní komunitě. Jsem si vědom, že formální výzkumy atraktivity tváře obvykle neinklinují k etnografické mnohoznačnosti či mnohovrstevnatosti interpretací.

Oceňuji autorčinu snahu vysvětlit základní pojmy jako je krása nebo atraktivita. Autorka oproti teším výrazně zlepšila konceptuální ukotvení práce. Respektuji, že v diskurzu, ve kterém se autorka pohybuje, jsou skutečně atraktivita a krása vnímány jako velmi blízké pojmy. Má předchozí kritika tezí disertační práce směřovala ale mnohem dál. Já kritizuji celý diskurz evolučně-psychologicky laděných výzkumů, který velmi rád zjednodušuje a zarovnává klikaté, spleťité a nejednoznačné cesty lidského bytí. Samotná představa, že lze odlišit např. fyzickou a osobní rovinu atraktivity, jak se domnívají sociální psychologové nebo že krásu a atraktivitu budeme vnímat jako synonyma, jak naznačují autorkou citovaní autoři na s. 14, je obtížně obhajitelné, pokud jsou tyto teze podrobeny skutečné kritice. Oceňuji, že autorka do práce zapracovala i polemiku s opačnou stranou prezentovanou např. Wolf nebo Bourdieuem. Minimálně od dob Mause a Merlau-Pontyho humanitní disciplíny pracují s představou, že lidskou tělesnost lze těžko zredukovat na fyzickou a osobní rovinu. V maussovském habitu se propojí obě roviny. I při prvotním setkání nepůsobí člověk jen jakousi redukovanou fyzičností, ale v jeho nebo jejím pohledu, výrazu, postoji, pohybu, pachu nebo promluvě se nutně projevují právě ony různé osobní preference, sociální postavení, gender, prožité zkušenosti apod. Pokud navíc budu směřovat k porozumění něčemu tak bytostně komplexnímu a ambivalentnímu jako je krása, budu muset být ještě daleko obezřetnější. Jak naznačuje Ecova (2005) historická syntéza *Dějiny krásy*, krása je historicky a kontextuálně podmíněná a nelze ji chápat jako synonymum atraktivity. Dovolím si citovat: „*Lidské bytosti můžeme považovat za krásné, i když v souvislosti s nimi nepocítujeme milostnou touhu (...). Pokud naopak toužíme po nějaké lidské bytosti (která může být dokonce i ošklivá), a nemůžeme s ní navázat žádný vztah, trpíme.*“ (Eco 2005: 10). Zahrádkova (2015) recentní monografie *Heteronomie estetické*

hodnoty, názorně ukazuje, jak hodnotící rozměr estetických soudů reflektuje epistemologickou pozici hodnotitele a jak je tento proces ukotven v konkrétním kontextu. Pojmy krása a atraktivita nepovažují za vhodné vnímat jako synonyma a velmi rád bych evolučně zaměřené badatele a badatelky vyzval ke kritické reflexi.

Autorčina epistemologická pozice se projevuje i v tvrzeních typu „Zcela objektivní důkaz přináší neurofyziologické studie ...“ (s. 18). Na půdě filozofické fakulty a v rámci oboru etnologie je víra v objektivitu neurofyziologického zkoumání anachronismem. Od dob Bruno Latoura až po současné výzkumy Stefana Helmreicha v rámci studií *Science, Technology and Society* (STS) se podařilo dostat pod drobnohled i exaktní vědce produkující zdánlivě objektivní poznání a vše se při kritické analýze zhroutilo jako domeček z karet. Něco podobného se dokonce nebál propagovat na půdě přírodovědecké fakulty ani náš učitel doc. MUDr. Vladimír Novotný, lékař a osteolog, který při pečlivém rozboru praxe svých kolegů i té své dospěl ke Kuhnovské vizi vědy, kde klíčovou podstatu vědy tvoří poznávací subjekt a historický kontext.

Drobnou poznámku mám k vnímání etnicity (s. 33). Autorka etnicitu považuje za připsaný status, což je v rozporu s desítkami let výzkumů etnicity. Nemohu se zbavit dojmu, že etnicita je zde eufemismem pro rasu. To je klasická strategie, kterou vidíme v biologické a lékařské literatuře a opět existuje řada antropologických prací, které tuto taktiku demaskují.

Část metodologie věnovaná tvorbě dat je přehledná a srozumitelná. Autorka popisuje nejen metody, ale i kontext, ve kterém výzkum probíhal, což považuji za velmi užitečné. Nerozumím jen důvodům, proč byli z výběru respondentů mezi 20 a 65 lety eliminováni jedinci v kategorii 35-50 let. Velmi oceňuji názorný popis postupu při přípravě párového srovnávání. Za vědecky poctivé považuji, že autorka popisuje proces přeformulování hypotéz, které se v průběhu výzkumu posunuly od atraktivity k sympatiím. Je ovšem otázka, jestli je vhodné tento přerod řešit tímto způsobem, když velká část teoretického úvodu pracuje s atraktivitou. Korektnější by bylo celou teorii přepsat z perspektivy sympatií jako klíčové kategorie výzkumu.

V metodologické části nejsem vůbec spokojen s popisem metod analýzy dat. Autorka toto téma v metodologické části téměř neřeší a čtenář je překvapen, když o několik stran později při prezentaci výsledků autorka náhle prezentuje výsledky t-testů, regresí. Čtenář není schopen pochopit, jaká data vstupovala do analýzy např. na str. 74. Podobně zarážející je testování rozdílů v grafu 11. Znamená to, že autorka testovala významnost rozdílů mezi dvěma hodnotami celkového počtu hodnocení? Jakým testem?

K výsledkům mám řadu výhrad. Nerozumím například zamítnutí hypotézy na s. 66, kde autorka údajně testuje rozdíl mezi respondenty, ale ve výsledcích prezentuje rozdíl mezi hodnocenými obličejí. Prezentovaným testováním nemohla vůbec hypotézu zhodnotit. Navíc nerozumím důvodům k testování rozdílnosti mezi prvními třemi obličejí. Proč tři? Netuším, jak výsledek interpretovat. Autorka zde nezvolila vhodný postup. Testování H1 by vyžadovalo srovnat jednotlivé série, jako jsou data v tabulce 11 a 12, mezi sebou například formou *matching coefficient*. Tím by autorka zjistila míru překryvu v konkrétní buňce (pořadí) mezi jednotlivými sériemi. Rozhodně by bylo možné prezentovat sofistikovanější analýzu než jen popis na s. 73.

Nyní otevřu kontroverzní téma. Dovolím si polemizovat se závěrem, že „fyzická atraktivita je symbolem mládí a lidský obličej vykazující již známky stárnutí není percipován v kategoriích atraktivní/neatraktivní.“ (s. 59) Zde vidím konkrétní příklad toho, jak zavádějící může být lpění na evolučním přístupu. Redukovat lidskou emocionalitu, sexualitu a genderové vztahy na reprodukci je neúnosné a feministická

kritika trávající několik desítek let se snaží tuto zkratkovitou představu vyvrátit. Více než předchozí generace žijeme v době, kdy nové technologie výrazným způsobem modifikují lidský život. Reprodukce rozhodně není životním cílem nemalé části populace Severoatlantické civilizace. Místo přímého fyzického kontaktu roste kontakt virtuální. Zároveň roste průměrný věk rodiček a lékařská věda láme rekordy ve stáří žen, které porodily živé dítě. Ve stejné době dosadí režisér Sam Mendes do role *Bond girl* jednapadesátiletou Monicu Bellucci, více než sedmdesátiletá Marie Rottrová přiznává zájem mladých mužů a seriózní společenskovední výzkum se zaměřuje na temná zákoutí pornografického průmyslu, např. analýzou fenoménu MILF, kde figurují starší ženy (Friedman M. 2015. Unpacking MILF: Exploring motherhood, sexuality and feminism. Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice 36(2):49-60). Domnívám se, že se ve zmíněných případech nejedná o sympatie. Přestože jsem se zde pustil na tenký led citlivé problematiky, chci tím demonstrovat, že představa o evolučně determinované atraktivitě stojí na chatrných nohách. Naopak argumentuji, že současné vnímání nemusí zapadat do evolučních předpokladů. Něco významného se poslední roky děje s lidskou sexualitou a percepcí atraktivity a rozhodně to nelze zredukovat do tvrzení o adoraci krásy a mládí. To je velký omyl, který vychází z rigidního uchopení evoluční teorie. Osobně nezpochybňuji evoluční principy, ale o jejich zkratkovité užívání. Ve vnímání současné atraktivity vidím ambivalenci, kde v různých kontextech může dominovat mladistvost stejně jako jeho opak.

Kvalitativní část výzkum přináší obohacující informace, které umožňují lépe pochopit kontext, ve kterém respondenti hodnotili a proč hodnotili jednotlivé obličejové odlišnosti. Tato část odkrývá i faktory a paradoxy, které by badatelku před výzkumem zřejmě ani nenapadly.

Disertační práce je napsána srozumitelným jazykem a na stylisticky kvalitní úrovni. Drobné překlepy jsou naprosto minimální. Uvítal bych označení cizojazyčných výrazů v textu např. kurzivou. Překlepy jsou velmi vzácné a nejčastěji se jedná o tečky u citací. Nepochopil jsem, proč autorka u statistických významností popisuje signifikanci dvakrát: jednou absolutní hodnotu a pak zaokrouhlenou hodnotu. Grafické přílohy jsou informativní a pečlivě provedené. Anglické resumé je solidní. Pro zhodnocení kvality francouzského resumé se necítím dostatečně kvalifikován.

Hodnotu práce vnímám v rovině odкрыtí komplexity lidského vnímání. Je fascinující, jaké soudy jsou respondenti schopni tvořit při pouhém pohledu na lidskou tvář. Důvěra ve vlastní schopnost číst ve tváři je hodna pozornosti sama o sobě. Autorka navíc přesvědčivě odkrývá slabiny formálně vedených výzkumů, které pracují s celou řadou předpokladů, které se ale při kritickém rozboru ukazují jako obtížně udržitelné. Výzkum přináší fundamentální otázku: „Co vlastně vnímají lidé, kteří sledují dekontextualizované statické lidské obličejové?“ Můj dojem je, že se jednotlivé komponenty typu sympatie, vzdělání, důvěryhodnost, krása, inteligence prolínají a respondenti mají „gestaltové vnímání“, ve kterém tyto komponenty lze jen obtížně izolovat, protože osamocně postrádají význam. Domnívám se, že výzkumy by neměly být postaveny na otázkách typu „Vyberte sympatičtější (atraktivnější) obličej“, protože není zcela jasné, jak respondenti konceptualizují sympatičnost, krásu nebo atraktivitu. Řešením by v budoucnu mohlo být využití příběhů (*vignette questionnaires*), ve kterých by se respondenti mohli rozhodovat v určitém kontextu, který by detekoval jednání, které by respondenti chápali jako vhodné v dané situaci. Dále se ptám, jestli jsme vůbec schopni atraktivitu nebo sympatie lidské bytosti vnímat na izolovaném obličej bez zbytku těla. Víím, že tím zpochybňuji obrovský balík studií, ale taková

otázka by měla zaznít. Já bych vůbec výsledky výzkumu nevnímal jako neúspěch, ale jako příležitost kriticky reflektovat předpoklady, na kterých podobné výzkumy stojí. A dokáží si představit, že taková reflexe by byla pro editory časopisu atraktivní.

Přestože jsem v posudku prezentoval řadu komentářů a kritických výhrad, jsem přesvědčen, že práce splňuje požadavky na disertační práci a autorka prokázala své badatelské kvality. Práci **doporučuji k obhajobě**.

V Plzni dne 26.1.2016

Daniel Sosna